

Jak

ułatwić współpracę
między badaczami
w dziedzinie nauk
humanistycznych
a instytucjami
dziedzictwa
kulturowego

PORADNIK

Jak ułatwić współpracę między badaczami w dziedzinie nauk humanistycznych a instytucjami dziedzictwa kulturowego

Redakcja:

Maciej Maryl
Klaudia Grabowska

Autorzy:

Georgia Angelaki
Karolina Badziewska
David Brown
Vera Chiquet
Joris Colla
Judith Finlay-McAlester
Klaudia Grabowska
Vanessa Hanneschläger
Natalie Harrower
Freja Howat-Maxted
Maria Ilvanidou
Wojciech Kordyżon
Magdalena Król
Antonio Gabriel Losada Gómez
Maciej Maryl
Sanita Reinsone
Natalia Suslova
Mark Sweetnam
Kamil Śliwowski
Marcin Werla

Recenzja:

Agiatis Benardou (DCU – ATHENA R.C., University of Glasgow and AUEB; DARIAH VCC2 Co-Chair)

Przekład:

Biuro Tłumaczeń Lidex Sp. z o.o.

Redakcja merytoryczna przekładu:

Maciej Maryl

Redakcja językowa i korekta przekładu:

Marlena Sęczek

Projekt graficzny:

Ania Świątłowska

Licencja:

Creative Commons – Uznanie autorstwa 4.0
Międzynarodowe (CC BY 4.0)

Organizatorzy:

Centrum Humanistyki Cyfrowej Instytutu Badań
Literackich PAN
Trinity College Dublin
Creative Commons Polska

Fundatorzy:

DARIAH-ERIC (DARIAH Theme 2017 grant: Facilitating
Cooperation Between Humanities Researchers and
Cultural Heritage Institutions)

Polska wersja poradnika została opracowana
w ramach projektu Filмотeki Narodowej – Instytutu
Audiowizualnego *TuEuropeana 2019* i sfinansowana
ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa
Narodowego

DOI:

10.5281/zenodo.3472985

Trinity College Dublin
Coláiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath
The University of Dublin

Spis treści

4	Badacze i instytucje dziedzictwa kulturowego – współpracujcie ze sobą!
7	Strategie współpracy
8	Rozumienie wzajemnych potrzeb
8	Rekomendacje dla IDK
9	Rekomendacje dla badaczy
11	Standardy i otwarty dostęp na zasadach FAIR
12	Dane, które są FAIR: ułatwianie wymiany danych między badaczami a IDK
13	Rekomendacje dla IDK
13	Rekomendacje dla badaczy
15	Komunikacja i upowszechnianie
16	Rekomendacje dla badaczy
17	Rekomendacje dla IDK
19	Przykłady udanej współpracy między instytucjami a badaczami
20	Przykład nr 1: Cyfrowe archiwum łotewskiego folkloru
21	Przykład nr 2: Listy 1916–1923
23	Przykład nr 3: EMOTIVE
25	Przykład nr 4: ODIS Internetowa Baza Struktury Pośredników
26	Przykład nr 5: Inspirująca Irlandia
28	Przykład nr 6: Żydowskie wspomnienia i pamiątki rodzinne
29	Przykład nr 7: Baza archeologiczna LIMC (Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae)
31	Autorzy

1

**Badacze i instytucje
dziedzictwa
kulturowego –
współpracujcie
ze sobą!**

Informacje ogólne

Zmieniający się charakter badań w dziedzinie nauk humanistycznych związany z rozwojem technologii cyfrowych wymaga nowych form współpracy między badaczami a instytucjami dziedzictwa kulturowego (IDK). W tym kontekście pod pojęciem badaczy rozumie się, w najszerszym tego słowa znaczeniu, badaczy w dziedzinie nauk humanistycznych, kuratorów muzeów, pasjonatów nauki itd., czyli wszelkie podmioty zainteresowane korzystaniem z zasobów dziedzictwa kulturowego. IDK nie są już (jeżeli w ogóle kiedykolwiek były) wyłącznie dostawcami treści dla badaczy – stały się one ich równorzędnymi partnerami oraz ważnymi podmiotami zaangażowanymi w działalność badawczą. Wiele działań w zakresie digitalizacji dziedzictwa kulturowego ma na celu zarówno jego ochronę, jak i badanie. Dostępność narzędzi cyfrowych, które pozwalają na nowatorskie podejście do zasobów przechowywanych przez IDK, umożliwia dalsze ponowne wykorzystanie materiałów poddanych digitalizacji. Z drugiej zaś strony badacze mogą dostarczyć nowych danych lub wzbogacić istniejące zbiory poprzez swoją działalność naukową, co z kolei może przynosić korzyści IDK.

W ostatnich latach odnotowaliśmy gwałtowny wzrost ilości zasobów dziedzictwa kulturowego, które są dostępne w Internecie – niekiedy w wysokiej rozdzielczości – posiadają jasno określony status prawny i mają format umożliwiający ponowne wykorzystywanie bez ograniczeń. Rośnie zapotrzebowanie na: 1) poprawę dostępu do tych zasobów, które nie mają jasno określonego statusu prawnego, otwartych polityk lub formatów umożliwiających swobodne i nieograniczone wykorzystanie, 2) promowanie potencjału tych zbiorów w środowiskach akademickich na obszarze Europy, oraz 3) instruowanie użytkowników w zakresie warunków i zasad ponownego wykorzystywania tych źródeł¹. Kwestia umożliwiania ponownego wykorzystania danych dotyczących dziedzictwa kulturowego stanowi centralny punkt licznych debat i inicjatyw, na przykład [Heritage Data Reuse Charter](#) czy wytycznych „[FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship](#)”. Celem niniejszego dokumentu jest dostarczenie porad oraz przykładów pokazujących, w jaki sposób można wykorzystać te zalecenia w organizacji rzeczywistej pracy instytucji i badaczy.

Cel

Nadrzędnym celem tego poradnika jest wsparcie współpracy między badaczami w dziedzinie nauk humanistycznych (literaturoznawstwa i kulturoznawstwa, historii, sztuki) oraz instytucjami dziedzictwa kulturowego poprzez podnoszenie świadomości w zakresie możliwości ponownego wykorzystania zasobów dziedzictwa w kręgach akademickich oraz zwiększanie widoczności zbiorów dziedzictwa dostępnych w Internecie. Celem publikacji jest dostarczenie zarówno instytucjom dziedzictwa kulturowego, jak i badaczom *know-how*, przykładów dobrych praktyk, które wzmocnią współpracę między obydwoma stronami, oraz stymulowanie obiegu i ponownego wykorzystania zasobów dziedzictwa w sektorze akademickim.

Niniejszy dokument został przygotowany podczas praktycznych warsztatów dla przedstawicieli europejskiego środowiska akademickiego oraz osób zawodowo zajmujących się dziedzictwem, którzy działają na rzecz udostępnienia swoich zbiorów w Internecie, w celu promowania metod cyfrowych oraz ponownego wykorzystania materiałów związanych z dziedzictwem przez środowisko akademickie. Do udziału zaprosiliśmy badaczy w dziedzinie nauk humanistycznych, którzy wykazali zainteresowanie korzystaniem ze zdigitalizowanych zasobów kulturowych, oraz osoby zawodowo zajmujące się dziedzictwem, które tworzą wewnętrzne polityki instytucjonalne w zakresie udostępniania zasobów w Internecie. Warsztaty te odbyły się w Centrum Humanistyki Cyfrowej Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w dniach 19–20 czerwca 2018 r. Wśród zaproszonych ekspertów byli Natalie Harrower (Digital Repository of Ireland), Mark Sweetnam (Trinity College Dublin), David Brown (Trinity College Dublin) i Marcin Werla (Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe). Dodatkowo dwanaścioro osób z różnych krajów Europy zakwalifikowało się do uczestnictwa w warsztatach w otwartym naborze (ich nazwiska widnieją na liście współautorów niniejszego dokumentu). Uczestnicy warsztatów przyjrzyli się głównym problemom związanym z ponownym wykorzystaniem dziedzictwa w kontekście swojej wiedzy eksperckiej, a następnie przekształcili te dyskusje w niniejszy dokument w procesie tzw. *book*

1 Zob. np. Raport Komisji Europejskiej na temat udostępniania europejskiego dziedzictwa kulturowego w Internecie (lipiec 2016 r.); *Cultural heritage in a changing world*, red. Karol Jan Borowiecki, Neil Forbes, Antonella Fresa. Springer, 2016; Gill Hamilton i Fred Saunderson, *Open licensing for cultural heritage*. London: Facet, 2017; Agiatis Benardou, Erik Champion, Costis Dallas, Lorna M. Hughes, *Cultural heritage infrastructures in digital humanities*. Routledge, 2018.

sprintu (przyp. tłum.: wspólnego pisanie książki przez grupę osób w krótkim czasie), który był moderowany przez Kamila Śliwowskiego. Warsztaty i przygotowanie wytycznych zostały sfinansowane z grantu w ramach motywu DARIAH na rok 2017, który został przyznany projektowi Facilitating Cooperation Between Humanities Researchers and Cultural Heritage Institutions, przygotowanego wspólnymi siłami przez Instytut Badań Literackich PAN, Trinity College Dublin i Creative Commons Polska. Polską wersję poradnika opracowano w ramach projektu Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego *TuEuropeana 2019* i sfinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Korzyści

Współpraca może przynosić korzyści obydwu stronom. W przypadku IDK może ona prowadzić do wzrostu zainteresowania ich zasobami, które często przekłada się na nowe źródła finansowania lub możliwości współpracy. Ponadto konkretny dowód ponownego wykorzystania zasobów IDK może stanowić atut, ponieważ jest on udokumentowanym przykładem wpływu danej instytucji, a to nierzadko ma kluczowe znaczenie w kontekście sprawozdań lub wniosków o dofinansowanie. Dodatkowo ponowne wykorzystanie zasobów wpływa na ich trwałość, gdyż stają się one dostępne w innych kontekstach, projektach i bazach danych. W przypadku badaczy efekty ich pracy (np. przygotowane dane) mogą zostać przekazane IDK i zaprezentowane a później ponownie wykorzystane przez środowisko naukowe. Badacze dość często zwracają się do pracowników IDK z prośbą o pomoc w znalezieniu materiałów, którymi się zajmują, jednak mamy też do czynienia z odwrotnym zjawiskiem: badacze mogą pomagać pracownikom IDK, korzystając ze swoich kompetencji w zakresie niektórych zasobów, chociażby poprzez wskazanie materiałów, które powinny zostać poddane digitalizacji w pierwszej kolejności, oraz doradzanie w kwestii wyboru formatów. Kolejna okazja nadarza się wtedy, gdy instytucja jest w posiadaniu pewnych zasobów, które nie zostały ustandaryzowane lub skatalogowane, a badacze mogą wykonać tę także potrzebną pracę w ramach własnych projektów. Skutkiem powyższego, standaryzacja i udostępnienie zasobów tej instytucji przy jednoczesnym umożliwieniu badaczowi publikacji wyników jego prac archiwizacyjnych byłyby korzystne dla obu stron.

Wreszcie współpraca taka może zaowocować synergią, która ułatwiłaby wpływanie na priorytety strate-

giczne oraz decydentów, tak aby możliwe było uzyskanie finansowania i zasobów ludzkich, które usprawniłyby niezbędną pracę w ramach IDK, ponieważ pracownicy tacy jak archiwiści, kuratorzy, rejestratorzy, specjaliści ds. dokumentacji itd. najczęściej nie decydują o tym, jakie zasoby są przeznaczone do projektów cyfrowych.

UE coraz bardziej skłania się ku otwartemu udostępnianiu danych oraz strukturyzowaniu otwartych danych w celu ich lepszego wykorzystania. W szerszej perspektywie owe polityki dotyczą wszystkich badaczy i IDK, dlatego też niniejsze zalecenia mają również na celu podnoszenie świadomości w zakresie zmian kontekstu politycznego. W celu uzyskania dalszych informacji zachęcamy do zapoznania się z działaniami UE na polu otwartej nauki i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego. Zalecenia i przykłady zawarte w niniejszym sprawozdaniu uwzględniają te zmiany i przedstawiają propozycje sprzyjające ich przyjęciu.

Struktura niniejszej książki

Niniejsza książka zawiera zalecenia i przykłady najlepszych praktyk. Zalecenia te zostały wysunięte i omówione przez uczestników warsztatów i mają na celu stworzenie ram udanej współpracy między badaczami a IDK. Są one przypisane do trzech głównych grup: **1) strategię współpracy, 2) standardy danych,** oraz **3) komunikacja.** Do każdej rekomendacji dołączono wybrane przykłady dobrych praktyk podkreślające aspekt projektu, który jest istotny w kontekście dyskusji.

Ponadto niniejsza książka zawiera siedem przykładów udanych projektów zrealizowanych w formie współpracy między badaczami a IDK. Każde studium przypadku jest przedstawione w oparciu o tę samą strukturę: szczegóły współpracy i korzyści z niej płynące, zasoby wykorzystane w ramach projektu, wyjątkowe cechy projektu i konkretny przykład ponownego wykorzystania. Uważamy, że te zarysy przedstawiające całość organizacji pracy mogą stanowić inspirację dla naszych czytelników.

Zachęcamy do zapoznania się z opisanymi tutaj projektami i stosowania podobnych podejść w ramach własnych działań lub przynajmniej refleksji na temat ścieżek obranych przez innych.

2

Strategie współpracy

Rozumienie wzajemnych potrzeb

Zarówno IDK, jak i badacze muszą uznać, że IDK nie są wyłącznie dostawcami zasobów, lecz stały się istotnymi podmiotami oraz pośrednikami w procesie badawczym. Podobnie badacze nie są tylko użytkownikami zbiorów, lecz także zwiększają ich wartość, wzbogacając dane i dostarczając nowych sposobów wykorzystania materiałów. Badacze powinni zatem ściśle współpracować z IDK na następujących obszarach:

- wyznaczanie priorytetów w planach digitalizacji,
- opracowywanie i wdrażanie planów rozwoju repozytoriów cyfrowych,
- rozwijania nowych usług dla badaczy.

Rekomendacje dla IDK

Aby realizować swoją misję i wspierać środowisko naukowe, IDK muszą wdrożyć pewne mechanizmy pozyskiwania informacji zwrotnej ukierunkowane na użytkownika

Umożliwiłoby im to monitorowanie, ocenę i reagowanie na potrzeby użytkowników. Instytucje powinny opracować **jasne reguły takiej współpracy** oraz wyznaczyć osobę za nią odpowiedzialną, tak aby badacze wiedzieli, w jaki sposób powinni kontaktować się z daną instytucją.

Przykładem takiej owocnej współpracy jest Collections Resource Centre w National Museum of Ireland. Badacze zachęca się do nawiązania kontaktu z muzeum już na wczesnych etapach projektów, by wspólnie określić harmonogram dostępu do zbiorów i organizację pracy. Aktywne zaangażowanie badaczy sprzyja tworzeniu nowych danych cyfrowych, jak w przypadku projektu organizacji badawczej Discovery Programme pod nazwą Digital Replicas Project, który koncentruje się w części na zbiorach National Museum of Ireland (krót-

kie wprowadzenie można znaleźć na stronie internetowej). Ponadto w tym ośrodku muzealnym pracuje wielu samodzielnych badaczy. Podobnie program grantowy Europeana Research zachęca naukowców do korzystania z danych Europeany we własnych badaniach. W poprzednich edycjach finansowanie zdobyły takie projekty jak stworzenie wirtualnego środowiska do badań nad muzyką tworzoną cyfrowo i zdigitalizowaną, analiza recytacji dziewiętnastowiecznej poezji francuskiej czy eksploracja spuścizny kolonialnej Danii przy użyciu interaktywnych map.

Kolejnym ciekawym przykładem jest współpraca między Stanford Literary Lab a Stanford Library, która ułatwia dostęp do pełnych tekstów zasobów potrzebnych do badań ilościowych w zakresie literatury. Polega ona nie tylko na tym, że bibliotekarze pilnują, aby teksty w wersji cyfrowej pozyskiwane przez bibliotekę posiadały odpowiednie licencje pozwalające na analizę tekstu – oprócz tego pracownicy biblioteki biorą udział w spotkaniach zespołu badawczego i dowiadują się, w jaki sposób zasoby tekstowe są wykorzystywane na potrzeby badań, co pogłębia ich zrozumienie celów i potrzeb naukowców.

Pomyślna współpraca jest również nawiązywana przy wspólnych inicjatywach digitalizacyjnych, w ramach których badacze i IDK współdziałają na rzecz identyfikacji i digitalizacji określonych treści. Na przykład przy rozwoju The Greek Revolution of 1821: Digital Archive kilka instytucji współpracuje przy digitalizacji tych sekcji swoich archiwów, które dotyczą wojny o niepodległość Grecji, w związku z obchodami dwusetlecia jej wybuchu. Podobnie Heritage Maps Dublin County Archaeology Project wspiera współpracę między różnymi instytucjami i badaczami w celu digitalizacji dokumentacji archeologicznej Dublina, a zwłaszcza tej dotyczącej 20 lat intensywnych działań z zakresu archeologii komercyjnej, będących wynikiem ożywienia w budownictwie na terenie Irlandii.

Potrzeby badaczy należy brać pod uwagę nie tylko w procesie pozyskiwania treści, lecz również w cyklach rozwoju infrastruktury cyfrowej IDK. Potrzeby te należy oceniać przy wykorzystaniu standardowych metod analizy potrzeb użytkowników, podobnie jak w przypadku rozwoju oprogramowania. Dobrym przykładem takiego sprzężenia zwrotnego w procesie rozwoju oprogramowania jest przypadek Federacji Bibliotek Cyfrowych – agregatora metadanych umożliwiającego dostęp do około pięciu milionów obiektów dziedzictwa kulturowego z ponad 120 polskich stron internetowych (cyfrowych bibliotek, muzeów i archiwów). Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (PCSS), za-

rzządzające portalem, regularnie uwzględnia potrzeby użytkowników, korzystając z internetowych usług analitycznych i dorocznych ankiet przesyłanych odbiorcom. Wyniki tych ankiet są publikowane i wykorzystywane do definiowania planów dalszego rozwoju. Wyniki ankiet doprowadziły na przykład do powstania dedykowanego portalu poświęconego czasopismom, który został zbudowany w oparciu o główną bazę danych FBC. W portalu dostępne są specjalne funkcje umożliwiające wyszukiwanie i przeglądanie czasopism. Stanowi on praktyczne uzupełnienie dla głównego portalu FBC, który zwraca wyniki w postaci pojedynczych numerów czasopism.

Rekomendacje dla badaczy

Badacze muszą określić swoje potrzeby

IDK, czyli na przykład biblioteki i archiwa, muszą nadać swoim metadansom i danym możliwie najbardziej uniwersalną formę, tak aby mogły one być w przyszłości wykorzystywane na różne sposoby. Jeżeli badacze poinformują IDK, czego dokładnie potrzebują (np. konkretnego formatu plików lub określonego kompletu zdigitalizowanych rękopisów), w wielu przypadkach uzyskanie potrzebnych materiałów okazuje się proste. Jeżeli projekt badawczy wiąże się z koniecznością skanowania dokumentów, czynność ta nie powinna być podejmowana samodzielnie przez badacza, lecz w ramach współpracy z instytucją, która jest w posiadaniu tych dokumentów. Gwarantuje to standaryzację procesu, jak również długotrwałą archiwizację zdigitalizowanych materiałów i możliwość ponownego ich wykorzystania w przyszłości.

Priorytety specjalistów pracujących w instytucjach często różnią się od priorytetów badaczy, jednak muszą oni poznać nawzajem swoje potrzeby, by owocna współpraca była możliwa. Dobrym przykładem dostosowywania danych do potrzeb badaczy jest współpraca między polską Biblioteką Narodową a Instytutem Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego w zakresie opracowywania narzędzi do analizy tekstów dziewiętnastowiecznych.

Należy starać się zrozumieć potrzeby i plany IDK oraz jej kręgu odbiorców – w czym mogą pomóc badacze?

Badacze powinni obserwować aktywność IDK w mediach społecznościowych, czytać ich wpisy na blogach i komunikaty prasowe, zapoznawać się z ich politykami cyfrowymi, brać udział w warsztatach oraz uczestniczyć w spotkaniach z pracownikami IDK. Wszystkie powyższe działania umożliwią zrozumienie potrzeb, obaw i celów IDK. Budowanie wzajemnego zrozumienia i nawiązywanie kontaktów roboczych ułatwią współpracę i późniejsze rozpowszechnianie wyników. Przykładem takich praktyk jest GIFT: muzealnicy i badacze uczestniczą we wspólnych warsztatach, aby osiągnąć wzajemne zrozumienie i wypracować wspólny plan działania. Analogicznie badacze powinni informować IDK o swoich planach badawczych i zamiarze wykorzystania ich zbiorów, ponieważ może to ułatwić planowanie działań czy składanie wspólnych wniosków o dofinansowanie.

Badacze muszą mieć świadomość, że w efekcie ich prac powstają dane badawcze, z których mogą skorzystać IDK

Ze względu na specyfikę dyscypliny i wyjątkową pozycję monografii jako punktu dojścia procesu badawczego, reprezentanci nauk humanistycznych nie zwykli traktować rezultatów swoich prac jako danych badawczych. Chociaż edycje krytyczne, transkrypcje rękopisów, bibliografie robocze, leksykony, kalendarze i tym podobne stanowią potencjalne źródła danych dla innych badaczy, pozostają one często wyłącznie w formie drukowanej lub są praktycznie niedostępne – przechowywane na twardych dyskach badaczy. Aby umożliwić innym dostęp do tych zasobów i wykorzystanie ich do różnych

celów badawczych, w tym analizy danych lub korpusów, dane te powinny zostać opracowane w ustandaryzowany i przystępny sposób.

Narzędziem, które zawiera świetne wskazówki dotyczące opracowywania danych własnych badaczy, jest **DARIAH Standardization Survival Kit** (SSK), internetowe narzędzie, które zapewnia przedstawicielom nauk humanistycznych przystępny wgląd w obowiązujące standardy dzięki wykorzystaniu scenariuszy badawczych uwzględniających różne dyscypliny, od literatury po naukę o dziedzictwie, w tym także historię, nauki społeczne i językoznawstwo. Przykłady te zostały opracowane przez ekspertów z danych dziedzin na podstawie rzeczywistych przypadków i podzielone na poszczególne kroki pracy z danymi, obejmujące określony zestaw czynności do wykonania. Scenariusze te można uznać za żywą pamięć o najlepszych praktykach badawczych danej społeczności; udostępniono je – także do ponownego wykorzystania – innym badaczom, którzy pragną zrealizować podobne projekty, jednak nie są obeznani z zalecanymi narzędziami, formatami czy metodami. SKK to zatem zbiór standardów i narzędzi przedstawionych w formie studiów przypadku ukazujących, w jaki sposób stosowanie formatów danych i narzędzi wykorzystujących standardy wpływa na poprawę możliwości badawczych. Większość z tych scenariuszy kładzie nacisk na to, by końcowe wyniki badań nadawały się do ponownego wykorzystania, a najlepiej były także otwarte. Do kwestii standardów wrócimy jeszcze w następnym rozdziale.

Badacze nie muszą zawsze publikować danych samodzielnie, gdyż ich zbiory danych mogą być cenne dla IDK. Wyniki badań prowadzonych w ramach danego projektu mogą poszerzyć i wzbogacić zasoby IDK. Austlit, internetowa bibliografia literatury australijskiej, stanowi przykład tego, jak można wykorzystać efekty badań do poszerzenia zbiorów własnych IDK. Austlit zachęca badaczy do korzystania z danych bibliograficznych na potrzeby własnych prac, a ponadto posiada ciekawy mechanizm zwrotny umożliwiający ogłaszanie wyników badań w formie zbiorów wyselekcjonowanych publikacji zawierających dodatkowe materiały i metadane, które zostały uzupełnione przez badaczy. Na przykład kolekcja *Banned in Australia* obejmuje książki, które niegdyś były zakazane w tym kraju. Artykułom i komentarzom naukowym towarzyszą rozszerzone opisy tych książek, które z kolei służą do wzbogacenia danych bibliograficznych w bazie Austlit. Użytkownicy mają dostęp zarówno do treści akademickich, jak i wykazów pozycji bibliograficznych z poziomu tej samej usługi.

Skuteczna współpraca wymaga dodatkowego, początkowego nakładu pracy w celu określenia i pokonania przeszkód prawnych i strukturalnych

Współpracę między badaczami a IDK często ograniczają przeszkody prawne i strukturalne. Powodzenie współdziałania jest uzależnione od dostrzeżenia i opracowania różnic między systemami, w których funkcjonują badacze i IDK. Powinno to nastąpić już na etapie nawiązywania współpracy, tak aby zawczasu rozwikłać problemy lub nieporozumienia, które mogą wystąpić w przyszłości. Na przykład w Polsce badania naukowe i dziedzictwo stanowią domenę odrębnych ministerstw, które tworzą własne strumienie finansowania IDK i badaczy. Wobec braku wspólnych reguł dla projektów cyfrowych, oba ministerstwa mają odmienne oczekiwania w zakresie stosowanych standardów, przechowywania i ponownego wykorzystywania wyników badań.

Zarówno IDK, jak i badacze powinni jasno informować o swoich celach i sposobach publikowania, przechowywania, licencjonowania i określania autorstwa rezultatów swoich projektów. Pomocne może się okazać opracowanie „planu zarządzania danymi” (PZD, ang. DMP, Data Management Plan) na potrzeby współpracy lub przynajmniej uzgodnienie kwestii najważniejszych w kontekście danego projektu. Istnieje wiele internetowych przewodników zaprojektowanych w celu usprawnienia procesu tworzenia PZD (szczególnie przydatne może się okazać narzędzie DMP Online). Ważne jest jednak, aby przeprowadzić ten proces przed przystąpieniem do współpracy i omówić go jeszcze na etapie przygotowywania wniosku o finansowanie w celu uniknięcia nieporozumień. Obydwie strony powinny współpracować na równych warunkach na etapie projektowania, aby określić i zaproponować sposoby rozwiązywania problemów, jakie mogą się pojawić w przyszłości.

3

**Standardy
i otwarty dostęp
na zasadach FAIR**

W poprzednim rozdziale dowiedzieliśmy się, dlaczego standardy są ważne dla współpracy i ponownego wykorzystywania danych. O ile można się zgodzić, że tak właśnie powinno się postępować, problemy zaczynają się, gdy teorię trzeba zastosować w praktyce i określić rzeczywiste standardy dotyczące naszych danych, które uwzględnią potrzeby zarówno IDK, jak i badaczy. Tutaj z pomocą przychodzą zasady FAIR.

Dane, które są FAIR²: ułatwianie wymiany danych między badaczami a IDK

Chociaż ruch na rzecz otwartości w nauce³ nabiera rozmachu, wiele podmiotów z sektora dziedzictwa kulturowego podchodzi z dystansem do pomysłów udostępniania cyfrowego dziedzictwa kulturowego bez żadnych ograniczeń lub z niewielką ich liczbą. Dotyczy to zarówno instytucji posiadających zbiory, jak i badaczy, którzy włożyli dużo wysiłku w badanie materiałów. Warunkiem udanej pracy z danymi dziedzictwa kulturowego jest zrozumienie, że ich „otwarcie” – to znaczy publiczne udostępnienie ich każdemu w Internecie – nie stanowi głównego celu ani badaczy ani IDK; dla obu grup znacznie ważniejsze jest to, by dane, które stworzyli, były **FAIR: możliwe do znalezienia (ang. *findable*), dostępne (ang. *accessible*), interoperacyjne (ang. *interoperable*) i nadające się do ponownego wykorzystania (ang. *reusable*)**. Gdy stworzone przez nich dane spełniają te kryteria, zarówno badacze, jak i IDK mogą mieć pewność, że ich praca będzie trwała, co tym samym gwarantuje, że procesu tworzenia tych danych nie będzie trzeba powtarzać w przyszłości. Jeżeli zainteresowane podmioty są w stanie znaleźć (*Find*) dane (czy to stworzone przez nie same, czy przez inny podmiot) przy użyciu publicznie dostępnych informacji (metadanych) na temat istnienia tychże danych, a następnie uzyskać do nich dostęp (*Access*), aby przekonać się, czy mogą one być dla nich przydatne, oraz ewentualnie ponownie je wykorzystać (*Reuse*) dzięki interoperacyjnemu (*Interoperable*) formatowi, szczegółowemu opisowi i właściwemu licencjonowaniu, to wtedy najbardziej efektywne wykorzystanie danych jest zagwarantowane, nawet jeśli nie są

one publicznie dostępne w Internecie. Zrozumiałym jest, że mogą istnieć pewne ograniczenia dotyczące danych, trwałe lub czasowe, w związku z czym dane, które są FAIR, powinny być „**tak otwarte, jak to możliwe, tak zamknięte, jak to konieczne**”⁴. Tak czy inaczej, ważne jest, aby do danych zawsze była przypisana odpowiednia standardowa licencja (taka jak Creative Commons), aby zagwarantować, że możliwości i ograniczenia wpływające na ich ponowne wykorzystanie będą przejrzyste dla wszystkich zainteresowanych.

Z powyższych względów powinno się zmierzać do wdrożenia danych, które są FAIR, w naukach humanistycznych (także ze względu na to, że FAIR staje się wymogiem niezbędnym do uzyskania dostępu do europejskich środków finansowych)⁵. IDK mogą w równym stopniu uczestniczyć w tych możliwościach finansowania, jeżeli ich dane – lub procesy ich wytwarzania – spełniają te kryteria; w związku z tym wdrożenie standardów FAIR przez instytucje kultury jest bardzo przyszłościowe. Rzecz jasna badacze będą musieli przestrzegać tych samych standardów, aby ułatwić wymianę i łączenie zbiorów danych.

Jeżeli dane są naprawdę FAIR, korzystanie z nich jest łatwiejsze dla wszystkich, ponieważ są one ustrukturyzowane przy użyciu wspólnych standardów. Tym samym dane, które są FAIR, umożliwiają badaczom aktywny wkład w zbiory danych IDK, zaś IDK – wykorzystywanie danych stworzonych przez badaczy. Nawiązując do ruchu na rzecz otwartości, Pomerantz i Peek wskazywali, że tworzenie otwartych zasobów w badaniach naukowych wywoła „efekt kuli śnieżnej”⁶: publicznie dostępne zasoby będą wykorzystywane przez inne podmioty, które z kolei stworzą kolejne publicznie dostępne zasoby, które ponownie zostaną wykorzystane przez inne podmioty – i tak dalej. To samo można powiedzieć o danych, które są FAIR: **umożliwią one innym podmiotom (badaczom lub IDK) korzystanie z istniejących zbiorów danych oraz ich wzbogacanie lub powiększanie, co spowoduje zwiększenie ilości dostępnych danych, stymulując dalsze badania**. Ten sam mechanizm przyczyni się do zwiększenia widoczności efektów badań: publiczna dostępność zbiorów zaowocuje wykorzystaniem ich przez środowisko badawcze i kolejnymi publikacjami na ich temat, co z kolei upowszechni świadomość istnienia

2 FAIR – *Findable* (możliwe do znalezienia), *Accessible* (dostępne), *Interoperable* (interoperacyjne), *Reusable* (nadające się do ponownego wykorzystania). Wytyczne dotyczące danych, które są FAIR, można znaleźć w raporcie grupy ekspertów ds. danych FAIR przy Komisji Europejskiej: *Turning FAIR into Reality* <https://doi.org/10.2777/1524>; studia przypadków wdrożenia FAIR w Holandii (koncentrujące się na edukacji i badaniach, ale wciąż przydatne): <https://zenodo.org/record/1250535#.Wykdzqm1vpA>.

3 Ów ruch ma wiele odmian w kontekście badań naukowych i szkolnictwa wyższego: Otwarty dostęp, Otwarte dane, Otwarte badania, Otwarta nauka, z czego wszystkie mają na celu zwiększenie dostępności wyników badań finansowanych z publicznych środków.

4 Zob. Simon Hodson, Sarah Jones, Sandra Collins, Françoise Genova, Natalie Harrower, Leif Laaksonen, Daniel Mietchen, Rūta Petrauskaitė, Peter Wittenburg, *Turning FAIR data into reality: interim report from the European Commission Expert Group on FAIR data* (2018). (Wersja, Projekt okresowy). https://zenodo.org/record/1285272#.XZXt7W_VI2w str. 6.

5 Zob. np.: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-data-mgt_en.pdf.

6 Jeffrey Pomerantz, Robin Peek: *Fifty shades of open*, „First Monday”, [S.l.], 4/2016. <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/6360/5460>.

tychże danych wśród szerokiego grona odbiorców. Tym samym IDK mogą ułatwiać pełniejsze wykorzystanie swych zbiorów przez badaczy poprzez przestrzeganie zasad w zakresie danych, które są FAIR. Z kolei badania naukowe mogą pomóc w zwiększaniu społecznego zainteresowania zbiorami IDK, co w efekcie powinno poszerzyć grono ich odbiorców, jak również zwiększyć atrakcyjność w oczach instytucji finansujących (ochrona dziedzictwa kulturowego, zapotrzebowanie na inwestycje rządowe). Dostępność zbiorów IDK w Internecie przynosi korzyści wszystkim zainteresowanym: badania wykazują, że otwarty dostęp do zbiorów dziedzictwa w Internecie znacząco wpływa na wykorzystanie i znajomość zbiorów danej instytucji i wbrew obawom nie prowadzi do poważniejszej utraty przychodów⁷.

Rekomendacje dla IDK

IDK powinny dołożyć starań, aby ich dane były możliwie najbardziej FAIR

IDK powinny rozważyć uczynienie **swoich danych możliwie najbardziej FAIR w możliwie najkrótszym czasie** (nawet jeśli dane te nie są publicznie dostępne), aby umożliwić badaczom lepsze ich wykorzystanie. W tym celu IDK powinny przypisać swoim danym stałe identyfikatory, wdrożyć powszechnie uznane standardy, tzn. formaty metadanych, oraz zamieścić szczegółowe opisy tychże metadanych. Powinny także udostępnić API dla swoich usług, aby umożliwić zautomatyzowane wykorzystanie zasobów. **Interoperacyjność przyczynia się do oszczędności i ułatwia późniejsze (ponowne) wykorzystanie.**

Za przykład skutecznego wdrożenia FAIR mogą posłużyć Bodleian Library (wdrożenie IIIF), a także otwarte dane w API bibliotek narodowych Francji i Polski, czy otwarte API biblioteki cyfrowej Polona oraz korpus tekstów literatury polskiej XVII i XVIII wieku, bazujący na normach TEI.

⁷ http://siarchives.si.edu/sites/default/files/pdfs/2016_03_10_OpenCollections_Public.pdf.

Należy uwzględnić informacje o prawach autorskich

Informacje o prawach autorskich i licencji powinny być tak szczegółowe, jak to tylko możliwe w przypadku danych, które są udostępniane. Na przykład jeśli obraz ze zbiorów jest zamieszczany w Internecie, **odbiorca powinien zostać poinformowany, kto jest właścicielem praw autorskich do dzieła oraz jaki zakres ponownego wykorzystania jest dozwolony**. O ile to możliwe, **zaleca się stosowanie licencji Creative Commons**, a materiały znajdujące się w domenie publicznej powinny być odpowiednio oznaczone (dzięki użyciu znaku PD).

Należy odnotować wkład badaczy

W przypadku gdy badacze wnieśli wkład w zbiór danych IDK, powinien on zostać odpowiednio opisany w metadanych. Zwiększy to ich motywację do dzielenia się swoimi badaniami z IDK, na przykład poprzez wzbogacanie metadanych obiektów, które mogą znajdować się w posiadaniu IDK.

Rekomendacje dla badaczy

Badacze powinni wspomagać instytucję, z których danych korzystają

Badacze pracujący z materiałami dziedzictwa kulturowego mogą wspomagać instytucję, na przykład poprzez dostarczanie jej wzbogaconych metadanych na podstawie swoich badań. Dzięki temu ich praca ma natychmiastową i namacalną wartość dla tej instytucji, ponieważ zasoby mają bogatsze metadane i są lepiej dostępne dla odbiorców. Ponadto inni badacze nie będą musieli powtarzać tej pracy przy korzystaniu z tych zasobów.

Badacze powinni traktować zarówno dane wejściowe, jak i wyniki swoich badań jako dane badawcze

Badacze z nauk humanistycznych powinni traktować zarówno dane wejściowe, jak i wyniki swoich badań jako dane badawcze (np. obrazy i teksty wykorzystywane do przeprowadzania badań są danymi). **Wszelkie materiały wykorzystane przez nich na potrzeby badań można uznać za dane badawcze, więc mogłyby zostać ponownie wykorzystane przez innych badaczy** – nie będzie to jednak możliwe, jeżeli pozostaną na dnie szuflady lub na twardym dysku. To, co dla jednych badaczy jest zaledwie wstępnym etapem prowadzącym do właściwych badań (np. nanoszenie adnotacji na rękopis), dla innych może stanowić istotne dane wejściowe.

Należy opracować plan zarządzania danymi

Badacze powinni stworzyć PZD, kiedy rozpoczynają prace nad koncepcją projektu, i rozważyć, jak zapewnić wytworzonym danym trwałość poprzez włączenie ich do zbiorów IDK. Jeżeli PZD powstanie z odpowiednim wyprzedzeniem, wyniki projektu mogą składać się nie tylko z publikacji, lecz również z danych, które mogą zostać udostępnione środowisku naukowemu, zwiększając tym samym efekt projektu. Dzięki opracowaniu PZD przed przystąpieniem do prac badawczych dokładnie wiadomo, jakie dane powinny zostać zachowane do dalszego ponownego wykorzystania.

4

Komunikacja i upowszechnianie

Komunikacja jest bardzo ważna dla informowania o istniejącej współpracy, ale także służy do przedstawiania interesów, potrzeb i procedur, które mogą pomóc w znalezieniu nowych partnerów.

Rekomendacje dla badaczy

Badacze powinni informować o swoich badaniach i współpracy

Choć badacze zwykle informują o swoich badaniach publiczność akademicką, na przykład w formie referatów konferencyjnych lub artykułów naukowych, równie istotne jest dotarcie do szerszego grona odbiorców, aby ukazać wpływ, innowacyjność i znaczenie swojej pracy. Takie podejście może pomóc społeczeństwu zrozumieć pracę wykonywaną przez badaczy oraz umożliwić publiczności interakcję z badaczami i stawianie im pytań. Tak samo istotne jest uzmysłowienie aktualnym i potencjalnym grantodawcom, dlaczego warto finansować takie badania naukowe. Udokumentowane działania na rzecz popularyzacji wyników swoich badań mogą w przyszłości pomóc naukowcom na ścieżce kariery zawodowej. Dobrym przykładem udanej komunikacji w zakresie współdziałania między IDK a badaczami jest przypadek Emily Pringle, która blisko współpracuje z londyńską galerią TATE i regularnie bloguje o prowadzeniu badań w muzeach sztuki, zaś jej strona internetowa jest z kolei promowana przez TATE.

Badacze mają do wyboru wiele różnych kanałów, z których mogą korzystać informując o swojej pracy

- **Blogi**
Badacze mogą utworzyć stronę internetową z podstawowymi informacjami o projekcie czy nawiązanej współpracy lub zacząć prowadzić blog na Facebooku, aby regularnie informować o postępach prac. Blogi naukowe można także tworzyć na innych istniejących platformach środowiska akademickiego, takich jak np. Hypotheses. Dobrym przykładem wykorzystania blogów w tym celu jest artykuł *Showcasing EMOTIVE storytelling about Romans at the Antonine Wall at the European Researchers' Night – Explorathon 2017*.
- **Media społecznościowe**
Badacze mogą również udostępniać linki do swoich stron internetowych, blogów czy poszczególnych wpisów za pośrednictwem takich platform jak Twitter, Facebook, Academia, LinkedIn, ResearchGate czy Instagram.
- **Wywiady**
Kolejna możliwość to nawiązanie kontaktu z lokalną rozgłośnią radiową lub odpowiednim tematycznie podcastem, które zawsze szukają nowych pomysłów na audycje. Można im zaproponować przeprowadzenie wywiadu z badaczem i daną IDK na temat ich współpracy.
- **Artykuły**
Artykuły mogą dotrzeć do szerokiego grona odbiorców i można je zamieścić w odpowiednich (nie)akademickich mediach, takich jak gazeta uniwersytecka czy lokalna, czasopismo, magazyn internetowy, itp. Nigdy nie wiadomo, kogo może zainteresować dany temat.
- **Wydarzenia**
Udział w wydarzeniach stanowi świetną okazję do podzielenia się informacjami na temat pracy badawczej z szerszym gronem odbiorców – mogą to być na przykład festiwale nauki, nieformalne spotkania typu PubhD, Europejska Noc Naukowców, Noc Muzeów czy inne podobne wydarzenia.

- **Newslettery**

Informacje na temat badań i wyników danego badacza można przysyłać do stosownych newsletterów (np. towarzystw naukowych) z prośbą o ich rozpowszechnienie.

Rekomendacje dla IDK

Należy ustanowić jasne zasady dostępu do zbiorów

Badacze stanowią znaczną część grona odbiorców IDK. Poprzez pracę z danymi dziedzictwa kulturowego badacze stawiają te zbiory w szerszym kontekście i dostarczają cennych dowodów na to, że zasoby IDK należy chronić, a ich opiekunowie powinni być dofinansowani.

Dobrym przykładem płaszczyzny współpracy jest V&A Research Institute (VARI) – projekt umożliwiający eksperymentowanie z nowymi metodami badania, prezentowania i przechowywania zbiorów londyńskiego Victoria and Albert Museum w bardziej przystępny sposób. Określa on jasne ramy współpracy, które stanowią punkt wyjścia dla przyszłych współpracowników (np. <https://www.vam.ac.uk/research/projects/showtellsare>).

IDK powinny informować o tym, co poddały digitalizacji i co jest dostępne do ponownego wykorzystania

Czasami brak współpracy wynika z niedostatecznej wiedzy badaczy na temat zasobów IDK oraz zasad ponownego ich wykorzystania. IDK powinny otwarcie, jasno i szczegółowo informować o dostępnych danych. Najlepsza praktyka to zamieszczanie bezpośrednich linków

do repozytoriów danych, podawanie przykładów badań przeprowadzonych z wykorzystaniem tych danych oraz częste aktualizowanie informacji. Takie praktyki umożliwiają lepszy dostęp do zbiorów, a jasne określanie warunków ich ponownego wykorzystania to oszczędność czasu i energii dla obydwu stron.

Na przykład Ashmolean, muzeum sztuki i archeologii przy Uniwersytecie Oksfordzkim, dostarcza jasnych informacji o zbiorach poddanych digitalizacji, jak również jasno i otwarcie informuje o warunkach ponownego wykorzystania. Tak opisany jest przykładowy obiekt poddany digitalizacji. Zasady ponownego wykorzystania są jasno wyartykułowane w sekcjach „Kontakt”, „Zamów obraz”, „Wydrukuj rekord”, „Udostępnij rekord” i „Stały adres URL”. Podobnie Archiwum Państwowe Finlandii udostępnia bezpośrednio linki do swoich zbiorów wraz z wielojęzycznymi instrukcjami dotyczącymi dostępu. FINNA – projekt zbierający zdigitalizowane zbiory fińskich archiwów, bibliotek i muzeów – zamieszcza linki do stron IDK; ponadto wyszukiwarka zasobów ma opcję filtrowania wyników według warunków ponownego wykorzystania, na przykład „Materiały dopuszczone do bezpłatnego wykorzystywania”.

IDK powinny być otwarte na nową współpracę i zapraszać badaczy do swoich instytucji

Dobrym pomysłem jest organizowanie przez IDK warsztatów, programów stypendialnych czy szkoleń indywidualnych lub grupowych, aby umożliwić badaczom lepsze poznanie danej IDK i zachęcić do zadawania konkretnych pytań na temat jej zbiorów, działalności i usług. Takie podejście stosuje MiMoRa, Mission and Modernity Research Academy przy Uniwersytecie w Leuven (Belgia), program zmierzający do rozbudzenia na nowo zainteresowania badaniami nad misjonarstwem i nowoczesnością, który wspiera badania dotyczące zbiorów i źródeł przechowywanych przez KADOC-KU Leuven oraz biblioteki uniwersytetu. Środki komunikacji elektronicznej można również wykorzystywać do zwrócenia uwagi na ciekawe elementy kolekcji. Na przykład Biblissima prezentuje historię obiegu rękopisów w Europie na podstawie zbiorów licznych bibliotek cyfrowych.

Należy upowszechniać wiedzę o zasobach i infrastrukturze IDK

Stworzenie planu komunikacji ułatwi opracowanie i realizację spójnej strategii dotarcia do odbiorców. IDK powinny z uwagą podchodzić do działań komunikacyjnych i promocyjnych wobec swoich zasobów cyfrowych oraz określić cele komunikacji, odbiorców docelowych, kanały medialne i sposoby oceny wyników. Należy również zaangażować środki masowego przekazu, wybierając najbardziej odpowiednie kanały medialne, programy radiowe i telewizyjne, gazety i czasopisma kulturalne, media cyfrowe, kontaktując się z dziennikarzami zajmującymi się kulturą. Komunikaty mogą być atrakcyjne i budzące zaciekawienie. IDK muszą być widoczne w sieciach społecznościowych, budować społeczności użytkowników, a także się z nimi komunikować.

British Museum zamieściło jasne informacje na temat oferowanych usług i obiektów w specjalnej sekcji swojej strony internetowej. V&A, muzeum sztuki i wzornictwa, stanowi dobry przykład dużej IDK z jasnym planem komunikacji, który określa cele strategii komunikacyjnej i zawiera jasne wytyczne dla prasy. Z kolei Ditchling Museum to dobry przykład mniejszej IDK, która potrafi przedstawić wartość swojej kolekcji. Świetnie sobie radzi w zakresie współpracy ze studentami, badaczami i prasą.

IDK mogą również próbować nawiązać bezpośrednią relację ze swoimi odbiorcami i angażować ich w swoją działalność. Platforma transkrypcji Meitheal Dúchas.ie działająca w ramach projektu digitalizacji folkloru werbuje użytkowników przy pomocy Facebooka. Cyfrowe archiwum łotewskiego folkloru wykorzystuje łotewskie radio i telewizję, aby zwrócić uwagę na swoją kampanię crowdsourcingową.

Przekraczajcie granice swojego języka!

Dziedzictwo kulturowe oraz badania nie powinny mieć żadnych granic. Chociaż należy szanować badania naukowe wykonane w językach narodowych, dostarczenie możliwie najpełniejszej informacji w języku kongresowym byłoby korzystne z punktu widzenia publiczności międzynarodowej i zwiększałoby zasięg osiągnięć naukowych. IDK powinny przetłumaczyć możliwie największą część swojej pracy na języki obce – na przykład korzystając z usług wolontariuszy, jeżeli brakuje im środków – lub też umożliwić tłumaczenie stron internetowych za pomocą zautomatyzowanych narzędzi (np. Google Translate).

Na przykład Luwr oferuje dostęp do swojej strony w siedmiu językach, podobnie jak Garamantas.lv, który w tyluż językach udostępnia metadane i podstawowe informacje dzięki pomocy wolontariuszy. Można również nawiązać współpracę międzynarodową z krajami, które są zainteresowane digitalizacją zasobów IDK i udostępnieniem ich w lokalnych językach, jak w przypadku współpracy między British National Archives a Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi. Chociaż archiwum to nie zostało jeszcze oficjalnie uruchomione, teksty będą dostępne w językach angielskim i arabskim.

5

**Przykłady udanej
współpracy między
instytucjami
a badaczami**

Cyfrowe archiwum łotewskiego folkloru

Cyfrowe archiwum łotewskiego folkloru (garamantas.lv) powstało jako partycypacyjny zasób cyfrowy oraz wspólna przestrzeń badawcza dla zbiorów Archiwum Łotewskiego Folkloru (utworzonego w 1924 r. i będącego częścią Instytutu Literatury, Folkloru i Sztuki Uniwersytetu Łotewskiego). Zasoby obejmują rękopisy, obrazy, nagrania audio i wideo udostępnione w Internecie, które można łatwo (ponownie) wykorzystać na potrzeby badań, przemysłu kreatywnego czy innych zadań. Garamantas.lv zarządza podzasobami crowdsourcingowymi platform lv100.garamantas.lv, talka.garamantas.lv, dziedi.garamantas.lv, jauta.garamantas.lv, oraz udostępnia tematycznie powiązane zbiory pochodzące od innych IDK. Platformę rozwija i prowadzi zespół LFMI Digital przy Instytucie Literatury, Folkloru i Sztuki Uniwersytetu Łotewskiego.

Korzyści

Badacze mają dostęp do cyfrowego środowiska badawczego, w którym mogą prowadzić badania i pracować ze zbiorami poddanymi digitalizacji. Ich praca pomaga zwiększyć jakość opisów i metadanych, a także ujawnia powiązania między ludźmi, przedmiotami, miejscami i wydarzeniami. Wszystkie wyniki tych prac są dostępne publicznie. Ponadto prowadzenie takich badań stanowi dowód na to, że digitalizacja i istnienie archiwów cyfrowych jest czymś koniecznym.

Podjęmuje się inicjatywy na rzecz zwiększenia zaangażowania społecznego poprzez wykorzystanie mediów publicznych i społecznościowych, jak również organizację regularnych warsztatów regionalnych. Platforma informuje też o aktualizacjach w przypadku dodania nowych materiałów badawczych, wzbogacenia istniejących danych lub transkrypcji rękopisu czy nagrania audio.

Potrzebne zasoby

Członkowie zespołu projektowego mają stałe role, takie jak kierownik archiwum cyfrowego, personel redakcyjny i ds. kontaktu z otoczeniem oraz programiści. Nie wymaga się dodatkowego finansowania od naukowców chcących prowadzić swoje badania przy pomocy Garamantas.lv, korzystać z istniejących narzędzi do importu danych, kategoryzacji, przetwarzania lub digitalizacji zbiorów czy promować swoje transkrypcje. Jeżeli jednak badaczom potrzebne są dodatkowe narzędzia do przetwarzania danych lub inna zaawansowana funkcjonalność, niezbędne jest dodatkowe finansowanie na rozwój, digitalizację i prace redakcyjne. Od 2015 r. projekt Garamantas.lv jest wspierany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki Republiki Łotewskiej. Oddzielne części platformy cyfrowej są wspierane w ramach różnych projektów finansowanych przez Europejski Fundusz Rozwoju Badawczego i Culture Capital Foundation of Latvia.

W jaki sposób nawiązano współpracę?

Badania na (niecyfrowych) zbiorach archiwalnych były prowadzone od czasu utworzenia Archiwum Łotewskiego Folkloru w 1924 r. Platforma cyfrowa, uruchomiona w 2014, całkowicie odmieniła tę współpracę, ponieważ promowała wykorzystanie zbiorów archiwalnych na potrzeby badań, edukacji i zapytań ogólnych. Zważywszy, że badacze mają bezpośredni dostęp do zbiorów archiwalnych i opracowań przypisanych do zbiorów, rola archiwistów jako pośredników nie jest już tak ważna. Dzięki temu mają oni więcej czasu na opisywanie zbiorów i pracę z metadanymi.

Co było wyjątkowe?

Garamantas.lv to pierwszy zasób IDK na Łotwie, który opiera się przede wszystkim na współpracy. Wolontariusze pracują ramię w ramię z personelem badawczym. Garamantas.lv oferuje badaczom „specjalne traktowanie” – mogą oni wpływać na plany digitalizacji, mają specjalny dostęp umożliwiający im korzystanie ze zbiorów zastrzeżonych oraz narzędzi do wieloaspektowego przetwarzania danych: edycji, importu, porównania, tworzenia taksonomii czy wykorzystania tych danych poza samą platformą.

1. W okresie od stycznia 2015 do maja 2018 135 630 unikalnych użytkowników wygenerowało 2 767 500 odsłon platformy Garamantas.lv i jej podzasobów. Strona była odwiedzana z niemal każdego kraju, przy czym 36% użytkowników korzystało z niej w języku angielskim.
2. Od 2015 opublikowano co najmniej 10 książek naukowych i wiele artykułów naukowych, które powstały na podstawie zasobów garamantas.lv.
3. Co najmniej cztery projekty badawcze opierały się na zbiorach garamantas.lv lub narzędziach cyfrowych dostępnych na tej platformie.
4. Nowe kolekcje niezbędne do realizacji konkretnych projektów badawczych zostały utworzone i promowane przy wykorzystaniu platformy garamantas.lv i jej kanałów komunikacyjnych. Na przykład kolekcja autobiografii zawierająca teksty na temat życia ich autorów napisane w języku łotewskim powstała na początku 2018 r.
5. Na potrzeby kampanii crowdsourcingowych zachęcających do korzystania z zasobów archiwalnych i ich uzupełniania stworzono kilka różnych narzędzi: narzędzie do transkrypcji rękopisów talka.garamantas.lv (dla szkół) i lv100.garamantas.lv (dla szerokiej publiczności), narzędzie do badań etnograficznych jauta.garamantas.lv i kreatywną kampanię pod nazwą *Sing along with the archives* dziedi.garamantas.lv.

Listy 1916–1923

Pierwszy publiczny irlandzki projekt w zakresie nauk humanistycznych został uruchomiony w 2013 r. W ramach projektu powstała cyfrowa kolekcja listów napisanych w latach 1916–1923, pochodzących ze zbiorów IDK (w Irlandii i za granicą) oraz od prywatnych kolekcjonerów.

Korzyści

Badacze angażują się w projekt z zakresu humanistyki cyfrowej, zdobywają nowe umiejętności, współpracują z szeregiem różnych IDK oraz społeczeństwem i pracują z listami poddanymi digitalizacji oraz transkrypcji. Dzięki projektowi listy w posiadaniu IDK zostają poddane digitalizacji i transkrypcji oraz udostępnia się je szerokiej publiczności w Internecie. Jednocześnie dana IDK ma dowód, że jej zasoby są wykorzystywane, odkrywane (na nowo) i wyróżniane przez środowisko naukowe i szeroką publiczność.

Potrzebne zasoby

- **Wykonawcy**
Projekt wymagał szerokiego spektrum ról, takich jak: główny dyrektor i redaktor naczelny, menedżer projektu, współredaktor, koordynatorzy projektu i asystenci, koordynator ds. kontaktu z otoczeniem, badacze, asystenci, szereg funkcji technicznych (specjaliści do spraw technicznych, starszy administrator systemów, specjalista ds. aplikacji internetowych, menedżer ds. badań w zakresie IT), stażyści (różnorodne role, od badawczych po techniczne), jak również koordynator ds. organizacji pracy, komunikacji i mediów społecznościowych. Role i wielkość zespołu zmieniały się i ewoluowały z upływem czasu ze względu na potrzeby projektu na różnych jego etapach (zapraszamy do zapoznania się z pełnym wykazem personelu). Wielu pracownikom IDK również zostały przydzielone funkcje związane z realizacją projektu Listy 1916–1923; na przykład archiwiści i bibliotekarze

koordynowali proces digitalizacji i pełnili rolę osób do kontaktu.

- **Zbiory**

W celu zbudowania tak bogatego zbioru listów w ramach projektu zebrano cyfrowe wersje listów oraz poddano digitalizacji listy znajdujące się w posiadaniu IDK oraz w zbiorach prywatnych na terenie Irlandii, Europy i USA. Pełną listę zbiorów można znaleźć [tutaj](#).

- **Technologie cyfrowe**

Głównym elementem projektu miała być internetowa kolekcja listów, które musiały zostać poddane digitalizacji (urządzenia do skanowania, aparaty cyfrowe), obróbce (Adobe Photoshop), wgrane do Internetu i opatrzone metadanymi (Omeka) i poddane transkrypcji (narzędzia do transkrypcji). Pełną listę narzędzi cyfrowych można znaleźć [tutaj](#).

- **Transkrybenci**

Do transkrypcji listów zaangażowano setki transkrybentów poprzez kampanie internetowe i wydarzenia. Transkrybenci wsparli archiwum przepisując lub wgrywając listy. Projekt regularnie aktualizował status transkrypcji i udostępniał profile transkrybentów, żeby wyrazić uznanie dla ich wkładu i ukazać ogrom wykonywanej pracy. Więcej informacji na temat transkrybentów można znaleźć [tutaj](#).

- **Finansowanie**

Wsparcie finansowe dla projektu przedstawiało się różnie na przestrzeni lat i obejmowało dofinansowanie ze strony Irish Research Council; Departamentu ds. Sztuki, Dziedzictwa i Gaeltachtu; Digital Repository of Ireland; Digital Scholarly Editions Initial Training Network (DiXiT), 7. Programu Ramowego UE; Uniwersytetu w Maynooth; Nocy Naukowców finansowanej przez Komisję Europejską, Marie Skłodowska-Curie Actions, oraz Trinity College Dublin.

W jaki sposób nawiązano współpracę?

Projekt ruszył w 2013 w efekcie rozmów prowadzonych przez kierownictwo z kilkoma IDK, dotyczących doboru zbiorów i ich potencjału dla przedsięwzięcia i współpracy. Współpraca ze społeczeństwem w zakresie przekazywania zbiorów prywatnych i/lub transkrypcji została nawiązana poprzez wydarzenia, kampanie internetowe i media społecznościowe. Liczba współpracujących IDK stale rosła, a współpraca była nawiązywana indywidualnie – zazwyczaj w drodze kontaktów, które umożliwił projekt.

Co było wyjątkowe?

To pierwszy irlandzki projekt z zakresu powszechnej humanistyki (*public humanities*) i ważna inicjatywa crowdsourcingowa z udziałem badaczy i IDK. Projekt wiele zawdzięcza wyjątkowemu zestawowi umiejętności wnoszonych przez badaczy z zakresu humanistyki (cyfrowej) i koordynatorów projektów. W efekcie projektu powstała internetowa platforma zawierająca listy pochodzące z ze zbiorów IDK i osób prywatnych, które zostały poddane digitalizacji i często po raz pierwszy udostępnione. Umożliwiło to zaangażowanie w projekt, a zwłaszcza w transkrypcję i wgrywanie plików, każdej osobie posiadającej dostęp do Internetu.

Dowód ponownego wykorzystania projektu

Jednym z najważniejszych przykładów ponownego wykorzystania projektu jest [Rising in Transition](#) – inicjatywa edukacyjna, która rozpoczęła się od serii wizyt w szkołach w celu przedstawienia projektu i zaangażowania uczniów w transkrypcję. Doprowadziła ona do nawiązania nowej współpracy między nauczycielami, historykami, archiwistami, humanistami cyfrowymi, przedstawicielami Departamentu ds. Edukacji i Umiejętności oraz stażystami a członkami zespołu projektowego Listy 1916–1923 oraz personelem Archiwum Wojakowskiego.

EMOTIVE

EMOTIVE to projekt finansowany przez UE, który wykorzystuje ekspresywne formy narracji, żeby zmienić sposób, w jaki obcujemy z obiektami dziedzictwa kulturowego. EMOTIVE wychodzi z założenia, że obiekty kulturowe zawierają silny ładunek emocjonalny – że niezależnie od ich wieku, lokalizacji i stanu zachowania stanowią one nie tylko źródło wiedzy, lecz również świadectwo emocji i więzi międzyludzkich. W latach 2016–2019 konsorcjum EMOTIVE będzie badać, opracowywać, rozwijać i oceniać metody oraz narzędzia, które mogą wspierać sektor kultury i przemysły kreatywne w zakresie tworzenia treści wykorzystujących siłę „ekspresywnej narracji”. W wyniku tego procesu powstanie szereg prototypowych narzędzi i aplikacji dla osób zawodowo zajmujących się dziedzictwem oraz zwiedzających, które będą tworzyć interaktywne, zindywidualizowane, cyfrowe treści o ładunku emocjonalnym na potrzeby muzeów i obiektów kulturalnych.

Z myślą o zwiedzających zostaną opracowane dramatyczne narracje o emocjonalnym zabarwieniu dostępne zarówno w obiekcie dziedzictwa kulturowego, jak i zdalnie. Niezależnie gdzie się znajdują, zwiedzający będą mogli śledzić losy postaci, szukać wskazówek i poznawać środowisko – czy to samodzielnie, czy z rodziną i znajomymi.

Korzyści

Głównym celem projektu EMOTIVE jest badanie, opracowywanie, rozwijanie i ocena metod oraz narzędzi, które mogą wspierać branżę kultury i branżę twórczą w zakresie tworzenia cyfrowych treści dotyczących dziedzictwa kulturowego – dostępnych zarówno na miejscu, jak i wirtualnie – wykorzystujących siłę „ekspresywnej narracji”. Oznacza to narracje, które angażują odwiedzających, wywołują w nich emocje, łączą ich z innymi ludźmi na świecie i poszerzają ich rozumienie, spektrum wyobraźni czy wreszcie samo przeżycie związane z wizytą w obiekcie dziedzictwa kulturowego.

Dla badaczy w dziedzinie nauk humanistycznych

Jednym z głównych celów projektu jest zbadanie zaangażowania emocjonalnego w kontekście wrażeń ze zwiedzania. W ramach projektu prowadzona będzie ewidencja wymagań, najlepszych praktyk i wytycznych dla badaczy w dziedzinie nauk humanistycznych, aby umożliwić im lepsze zrozumienie roli emocji w promowaniu dziedzictwa i sprawdzić, jakie zabiegi koncepcyjne są najskuteczniejsze w promowaniu interakcji między samymi zwiedzającymi, jak również między zwiedzającymi i ekspertami w dziedzinie dziedzictwa kulturowego.

Projekt ma również na celu wypracowanie ram ewaluacji doświadczeń emotywnych w kontekście dziedzictwa kulturowego do wykorzystania przez badaczy i specjalistów dokonujących oceny własnych koncepcji i treści.

Dla instytucji dziedzictwa kulturowego

Projekt będzie wspierać podejście oparte na tworzeniu emotywnych narracji poprzez zapewnienie twórcom środków pozwalających na tworzenie wysokiej jakości interaktywnych, zindywidualizowanych cyfrowych narracji, które podkreślą wyjątkowość i indywidualne cechy konkretnych obiektów i zbiorów. Mówiąc konkretnie, projekt zakłada:

- opracowanie ram najlepszych praktyk i wytycznych w zakresie tworzenia emotywnych scenariuszy/narracji kulturowych na potrzeby wirtualnych i stacjonarnych muzeów przy zastosowaniu podejścia zorientowanego na odwiedzających;
- wdrożenie zintegrowanego zestawu narzędzi projektowych dla wszystkich etapów produkcji emotywnych narracji;
- wdrożenie „systemu doświadczeń”, czyli rozbudowanej infrastruktury do przechowywania, udostępniania i prezentowania emotywnych narracji na urządzeniach mobilnych i stacjonarnych;
- wdrożenie silnika tworzenia narracji wspierającego podejście ematywne;
- zbadanie wytwarzania fizycznych obiektów, zaprojektowanych z myślą o wzbogacaniu przeżyć odwiedzających, a tym samym zachęcających do ponownych odwiedzin;

- rozwój prostych metod rekonstrukcji przestrzeni fizycznej i produkcji cyfrowych środowisk trójwymiarowych (poprzez modelowanie na podstawie obrazów) czy fizycznych obiektów trójwymiarowych;
- opracowanie metodologii rzetelnej i wieloaspektowej ewaluacji narzędzi i treści z zakresu dziedzictwa kulturowego.

Potrzebne zasoby

Projekt EMOTIVE (*Emotive virtual cultural experiences through personalized storytelling*) to finansowane przez KE działanie na rzecz badań i innowacji (RIA) z obszaru CULT-COOP-08-2016: Wirtualne muzea i platforma społeczna na rzecz europejskiego dziedzictwa cyfrowego, pamięci, tożsamości i wymiany między kulturami.

Konsorcjum EMOTIVE łączy zasoby ośmiu instytucji partnerskich z pięciu krajów europejskich (Wielkiej Brytanii, Grecji, Francji, Włoch i Irlandii), z których każda jest liderem w swojej dziedzinie i posiada znaczne doświadczenie w zakresie badań. W skład konsorcjum wchodzi następujący partnerzy przemysłowi: EXUS Software Ltd (EXUS), Diginext Sarl (DXT), NOHO Limited (NOHO); uczelnie i instytucje badawcze: ATHENA Research and Innovation Center in Information, Communication & Knowledge Technologies (ATHENA), Uniwersytet w Yorku (YORK), Institut National de Recherche en Informatique et Automatique (INRIA), Consiglio Nazionale delle Ricerche (CNR), Uniwersytet w Glasgow (UGLA); oraz partnerzy powiązani z użytkownikami: YORK, UGLA, and NOHO.

W jaki sposób nawiązano współpracę?

Konsorcjum zawiązało się w wyniku kontynuacji współpracy i interakcji między kilkoma uczestnikami projektu. W projekcie CHES FP7, który zakończył się w 2014, brały udział ATHENA i DXT, odpowiedzialne za koncepcję, projektowanie i tworzenie narracji dla muzeów. W projekcie MAGELLAN, który zakończył się w 2017, brały udział DXT i EXUS, które rozwijały narzędzia mobilne umożliwiające tworzenie narzędzi dla złożonych, zbiorowych doświadczeń. V-MUST.net (FP7 2007/2013 <http://v-must.net/>) było siecią doskonałości koncentrującą się na wirtualnych muzeach, której celem było dostarczenie sektorowi dziedzictwa ram teoretycznych i narzędzi do wspie-

rania rozwoju wirtualnych muzeów. NOHO odgrywało kluczową rolę w przypadku V-MUST, będąc jednym z założycieli tej sieci, podczas gdy CNR dostarczyło narzędzia wizualizacji, zaś Maria Roussou (ATHENA) należała do siedmioosobowego eksperckiego komitetu doradczego. Wreszcie współpraca badawcza między ATHENA a Uniwersytetem w Yorku w latach 2014 i 2015 stworzyła podstawy dla ram koncepcyjnych EMOTIVE.

Co było wyjątkowe?

Podejście koncepcyjne EMOTIVE bazuje na sile narracji – wykorzystuje niedoceniany potencjał emocji w kontekście interpretacji dziedzictwa oraz szerokie zainteresowanie sztuką narracji i dramatu.

Celem EMOTIVE jest udzielenie odpowiedzi na szereg nierozwiązanych problemów natury epistemologicznej związanych z upowszechnianiem europejskiego dziedzictwa kulturowego, jak również rozwijanie refleksyjnych praktyk archeologicznych poprzez kształtowanie i badanie wpływu sugestywnych narracji na ocenę przeszłości przez jednostki.

Wykorzystanie angażujących technologii, np. rozszerzonej lub wirtualnej rzeczywistości z ulepszoną jakością renderowania na urządzeniach mobilnych, w połączeniu z emotywnym podejściem do narracji i koncepcją wirtualnych muzeów może mieć znaczny wpływ na zainteresowanie odwiedzających dziedzictwem kulturowym, w szczególności w przypadku młodszych pokoleń.

Podstawowe założenie EMOTIVE zaciera granice między tradycyjnymi formami wirtualnych muzeów, zwiedzanych w domu przed ekranem tabletu lub komputera, a wystawami w fizycznych lokalizacjach, korzystającymi z wirtualnych elementów. Dlatego też EMOTIVE nie tylko wpływa na zwiększenie synergii pomiędzy wirtualnymi a tradycyjnymi muzeami, lecz także dostarcza narzędzi do uzyskania ciągłości przestrzeni wystawieni- niczych stanowiących połączenie świata wirtualnego i rzeczywistego.

Podejście to jest wspierane i promowane w ramach EMOTIVE przez konsorcjum, które jest otwarte na współpracę z licznymi instytucjami. Partnerzy mają duże doświadczenie w zakresie muzeów tradycyjnych, jak i tych przyjaznych dla technologii oraz stanowisk archeologicznych. Świadczy o tym również grupa użytkowników, obejmująca ponad tuzin instytucji zewnętrznych, które są zaangażowane za pośrednictwem metod partycypacyjnych EMOTIVE.

Dowód ponownego wykorzystania projektu

Do tej pory projekt zaowocował stworzeniem różnych treści, które zostały poddane ocenie zwiedzających obiektach, takich jak: Çatalhöyük i muzeum Hunterian. Powstały również treści dla innych instytucji, które pełnią funkcję „żywych laboratoriów” na potrzeby projektu oraz testują i stosują jego koncepcje i technologie.

04

ODIS Internetowa Baza Struktury Pośredników

ODIS to dwujęzyczna (niderlandzko-angielska) wspólna relacyjna baza danych na temat historii społeczeństwa obywatelskiego (od 1750 do dziś), z której korzysta coraz więcej instytucji dziedzictwa i instytucji badawczych w belgijskiej części Flandrii, ale także w innych europejskich krajach (np. Niemczech, Włoszech, Holandii i Polsce). ODIS to przykład na to, jakie korzyści dla obu stron przynosi współpraca i wymiana wiedzy specjalistycznej między organizacjami ds. dziedzictwa i badań w ramach wspólnego, lecz elastycznego zbioru danych.

Korzyści

ODIS napędza wzajemną inspirację badaczy i opiekunów zbiorów dziedzictwa kulturowego. Owa współpraca wpływa na poprawę jakości badań historycznych w zakresie społeczeństwa obywatelskiego i umożliwia upowszechnianie wiedzy na temat powiązanego dziedzictwa dokumentacyjnego (archiwów, bibliotek). IDK korzystają z bazy danych w celu (1) dostarczania podstawowych informacji na temat swoich zbiorów analogowych i cyfrowych oraz (2) opracowywania kontekstowych zestawów danych na temat organizacji, osób,

rodzin, budynków i wydarzeń powiązanych z tym dziedzictwem. Rekordy ODIS są oparte na międzynarodowych standardach i są powiązane wzajemnymi linkami z głównymi katalogami i archiwami cyfrowymi. Wykorzystując narzędzia i funkcje wyszukiwania tej bazy danych, badacze mogą analizować treści w niej zawarte; na przykład w kontekście badań prozopograficznych lub analizy sieci. Mogą oni jednak wykorzystywać ODIS także do przechowywania, łączenia, walidacji, publikowania i/lub analizy własnych zestawów danych, tym samym chronią je przed zapomnieniem i gwarantując replikację badań.

Potrzebne zasoby

- **Środki finansowe**
Baza ODIS została utworzona dzięki dwóm grantom na konstrukcję infrastruktury badawczej przyznanych przez Research Foundation Flanders i Hercules Foundation). Nie korzysta ona z żadnej trwałej formy wsparcia państwowego. Partnerzy zapewniają bieżące utrzymanie ODIS wpłacając (niewielką) składkę roczną na rzecz stowarzyszenia non-profit zarządzającego bazą danych (patrz poniżej).
- **Wykonawcy**
Składki partnerów pozwalają na zatrudnienie w niepełnym wymiarze godzin menedżera danych i menedżera aplikacji na potrzeby ODIS. Personel zatrudniony na stałe w kilku instytucjach partnerskich składa się na techniczną grupę roboczą.
- **Treści**
Dane są wprowadzane przez instytucje partnerskie, które pełnią rolę „dostawców treści”. Większymi operacjami automatycznej konwersji danych zajmuje się centralne kierownictwo.
- **Kompetencje**
Wszyscy partnerzy mają specjalistyczne kompetencje w zakresie przedmiotowych treści i zagadnień technicznych. [KADOC-KU Leuven](#), Documentation and Research Centre on Religion, Culture and Society na Uniwersytecie w Leuven, pełni rolę instytucji hostującej bazę danych (tzn. jest siedzibą stowarzyszenia non-profit i zapewnia wsparcie informatyczne).

W jaki sposób nawiązano współpracę?

Baza ODIS została utworzona w 2000 r. przez organizację ds. dziedzictwa i badań dzięki grantowi Research Foundation Flanders (FWO). W latach 2009–2014 skonstruowano nową bazę danych dzięki grantowi przyznanemu przez Hercules Foundation (dawniej Flemish Agency for Research Infrastructure, obecnie część FWO).

W celu ustanowienia powiązań strukturalnych między uczestniczącymi instytucjami i zapewnienia ich zaangażowania w zarządzanie bazą danych w 2006 zgodnie z prawem belgijskim utworzono stowarzyszenie non-profit. Następujące organizacje mają swoich przedstawicieli w jej organach kierowniczych: założyciele (cztery główne archiwa kulturowe we Flandrii: ADVN, Amsab-Institute of Social History, KADOC-KU Leuven i Liberal Archives/Liberas), główne flandryjskie uniwersytety (Uniwersytet Antwerpski, Wolny Uniwersytet Brukselski, Uniwersytet Gandawski i KU Leuven) oraz sieć instytucji partnerskich, które dołączyły do ODIS. Każdy partner zawarł ze stowarzyszeniem stosowną umowę. Więcej informacji na temat partnerstwa i pełną listę partnerów można znaleźć [tutaj](#).

Co było wyjątkowe?

- Współpraca między bardzo różnymi organizacjami ds. dziedzictwa i badań (nawet w skali europejskiej), zajmującymi się jedną wspólną bazą danych. ODIS chce być bazą danych, która jest zarówno wspólna (wspólnie opracowana, wykorzystywana i zarządzana, ze wspólnymi zestawami danych i wsparciem centralnego helpdesku), jak i elastyczna (duża autonomia partnerów, np. w zakresie przedmiotu danych wejściowych, walidacji lub kontroli jakości zestawów danych oraz publikacji rekordów).
- Struktura zarządzania (stowarzyszenie non-profit), która gwarantuje zaangażowanie partnerów.
- Wielofunkcyjne wykorzystanie bazy danych – zarówno przez osoby zawodowo zajmujące się dziedzictwem, jak i przez badaczy – jako (1) encyklopedii, (2) narzędzia heurystycznego, (3) bazy haseł wzorcowych oraz (4) narzędzia badawczego humanistyki cyfrowej.
- Nacisk na informacje kontekstowe: opisywanie organizacji, osób, budynków i wydarzeń, które są

powiązane z archiwami i zbiorami oraz tworzenie powiązań między nimi. Struktura rekordów ODIS oparta jest na międzynarodowych standardach (np. ISAAR(CPF), ISAD(G), ISBD, ISDIAH).

Dowód ponownego wykorzystania projektu

- W 2017 r. 628 308 rekordów systemu OPAC bazy ODIS zostało wyświetlonych przez niemal 75 tysięcy unikalnych użytkowników. Treści systemu OPAC są udostępniane na licencji CC BY-NC-SA.
- W 2017 r. z tej bazy danych systematycznie korzystało około 25 projektów naukowych i dotyczących dziedzictwa, w tym następujące projekty międzynarodowe: Civitas-FARCD (Civitas – Forum of Archives and Research of Christian Democracy) i EECE (Encounters of European Elites in the 19th Century).
- Zarówno same instytucje partnerskie, jak i wiele organizacji zewnętrznych zamieszcza coraz więcej linków do ODIS w swoich katalogach i bazach danych (np. Biblioteka Królewska Belgii, Wikipedia i regionalne bazy danych dziedzictwa we Flandrii).
- Liczba zapytań otrzymywanych przez helpdesk ODIS wzrasta (171 w 2016, 234 w 2017).
- W 2019 opracowanie API ODIS ułatwi ponowne wykorzystywanie danych ODIS w innych katalogach i bazach danych partnerów projektu.

05

Inspirująca Irlandia

Inspirująca Irlandia to wspólna platforma cyfrowego dziedzictwa kulturowego, która prezentuje obiekty z szeregu irlandzkich instytucji kultury w ramach wspólnego portalu. Obiekty te są najpierw dodawane do certyfikowanego zaufanego archiwum cyfrowego Digital Repository Ireland (DRI), które zapewnia ich dłu-

goteterminowe przechowanie. Następnie API (interfejs programowania aplikacji) DRI jest wykorzystywane do wyciągnięcia obiektów na specjalną stronę wystawieniczą zbudowaną na platformie Drupal. To połączenie wyjątkowej i atrakcyjnej strony internetowej od zewnątrz z ochroną obiektów od wewnątrz to aspekt, który wyróżnia ten projekt.

Oprócz tworzenia wystaw tematycznych platforma publikuje również eseje ekspertów, które dostarczają wystawom kontekstu i zachęcają do swobodnego odkrywania obiektów z różnych instytucji, okresów czy gatunków. Pierwotnie uruchomiona w 2014 platforma *Inspirująca Irlandia* została opracowana przez DRI w bliskiej współpracy z Abbey Theatre, Chester Beatty Library, Crawford Art Gallery, Irlandzkim Muzeum Sztuki Nowoczesnej (Irish Museum of Modern Art), Archiwum Państwowym Irlandii (National Archives of Ireland), Irlandzką Galerią Narodową, Biblioteką Narodową Irlandii, Irlandzkim Muzeum Narodowym i RTE Archives. W 2016 dla uczczenia setnej rocznicy powstania wielkano- cznego zainicjowano nowy cykl wystaw wirtualnych, wykorzystując treści dostępne w bibliotece i muzeum, jak również udostępnione przez społeczeństwo w ramach akcji pozyskiwania zbiorów. Takie akcje wprowadziły do projektu element humanistyki powszechnej – ludzie przynosili przedmioty ze swoich prywatnych/rodzinnych zbiorów, które były związane z wydarzeniami 1916 roku, udzielali wywiadów, a przedmioty były fotografowane w celu włączenia ich w wystawy. Dni te stanowiły często przyczynek do pogłębionej współpracy obywateli z instytucjami dziedzictwa kulturowego. Na przykład Irlandzka biblioteka narodowa zorganizowała zbiórkę przedmiotów, zapewniając usługi w zakresie digitalizacji oraz wiedzę specjalistyczną. Jednocześnie obecny na wydarzeniu konserwator Archiwum Państwowego doradzał przybyłym w sprawach dbania o obiekty materialne.

Korzyści

Projekt zwraca uwagę na bogactwo zasobów kulturowych Irlandii i zwiększa świadomość w zakresie potrzeby długoterminowej ochrony tych zasobów w formie cyfrowej, co jest korzystne zarówno z punktu widzenia strony badawczej, jak i instytucji dziedzictwa kulturowego. Ukazuje on możliwości związane z zaangażowaniem odbiorców w digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego i stanowi doskonały przykład „zwinnej współpracy”, tzn. opartej na elastycznym podejściu. Na

początku utworzono „komisję kuratorską” składającą się z przedstawicieli wszystkich instytucji; komisja ta wspólnie wybrała tematy wystaw i obiekty, które miały się na nich znaleźć. Owocem tego pierwszego etapu były trzy wystawy o ogólnie zdefiniowanej tematyce związanej z Irlandią i „irlandzkością” – zarówno w kraju, jak i za granicą: poczuciem tożsamości, poczuciem wolności i poczuciem przywiązania do danego miejsca. Choć nowatorskim celem projektu było zapewnienie ochrony materiałów różnych instytucji oraz dostępu do nich za pośrednictwem jednego portalu, do kluczowych osiągnięć projektu należy zaliczyć zbudowanie współpracującej społeczności ludzi związanych z tymi instytucjami. Relacje nawiązane w ramach realizacji projektu utrzymują się pomimo upływu długiego czasu od udo-
stępnienia wystaw.

Zasoby

Na różnych etapach realizacji projekt *Inspirująca Irlandia* był wspierany przez irlandzki Departament ds. Sztuki, Dziedzictwa i Gaeltachtu (DAHG), Departament Spraw Zagranicznych i Handlu oraz Departament Taoiseacha za pośrednictwem Biura Spraw Diaspory, które sfinansowały stworzenie nowego portalu; jednocześnie wszystkie instytucje zaangażowane w projekt zapewniły zasoby ludzkie na potrzeby projektu. Chociaż finansowanie było niezbędne do realizacji tego projektu, wszystkie instytucje musiały korzystać z (ograniczonego) czasu własnego personelu przy zadaniach związanych z wyborem i przygotowaniem treści mających wchodzić w skład wystaw. Spowodowało to zmniejszenie potencjalnego zakresu przedsięwzięcia do projektu pilotażowego z okazjonalnymi wystawami; solidniejsze finansowanie mogłoby zagwarantować rozwój strony. DRI w dalszym ciągu zarządza stroną w ramach środków własnych i szuka możliwości dalszego jej rozwoju.

W jaki sposób nawiązano współpracę?

DRI zwróciło się do różnych instytucji przy wsparciu Departamentu ds. Sztuki i Dziedzictwa oraz Gaeltachtu, co zaowocowało szybkim powołaniem „komisji kuratorskiej”, składającej się z reprezentantów zaangażowanych instytucji. Grupa wspólnie opracowywała tematy wystaw.

Co było wyjątkowe?

Kluczowym aspektem projektu była bliska współpraca między kuratorami z różnych instytucji w celu stworzenia jednego zbioru wystaw ze zróżnicowanych treści, jak również nacisk na ochronę zbiorów cyfrowych, niezależną od portalu je udostępniającego.

Dowód ponownego wykorzystania

Początkowa współpraca zaowocowała powstaniem dwóch dodatkowych cykli wystaw: *Inspiring Ireland 1916* oraz *Frongoch and 1916*. Materiały ze strony zostały również włączone do zajęć lekcyjnych i stworzyły podstawy do odkryć badawczych.

06

Żydowskie wspomnienia i pamiątki rodzinne

Projekt „Żydowskie wspomnienia i pamiątki rodzinne” (Pamięć o Żydach i pamiątki rodzinne) składał się z elementów badawczych, edukacyjnych i wystawianiczych, a jego celem było zaangażowanie zasobów rodzinnych w badania nad formowaniem tożsamości. Wszyscy uczestnicy projektu mówili o swojej żydowskiej tożsamości jako o czymś rzeczywistym – potwierdzonym dowodami rzeczowymi (przedmiotami, pamiątkami rodzinnymi) – a jednocześnie skonstruowanym na podstawie ich wiedzy na temat własnego pochodzenia. Pytanie badawcze koncentrowało się na praktyce nadawania obiektom przekazywanym z pokolenia na pokolenie statusu pamiątek żydowskich. Celem projektu było przekształcenie pamięci rodzinnej w pamięć społeczną poprzez przedstawienie jej w prestiżowej przestrzeni, jaką jest muzeum. Wystawa w muzeum, będącym przestrzenią publiczną, „dopuszczała do głosu” przedmioty, które – jako pamiątki rodzinne – zwykle „mówią” wyłącznie w przestrzeniach prywatnych. Wystawę uznano za specjalne wydarzenie umożliwiające posiadaczom eksponatów podzielenie się ze zwiedzającymi swoimi

odczuciami na temat tożsamości narodowej i kulturowej. Wystawa pod tytułem *Żydowskie pamiątki rodzinne* (ang. *Jewish Family Heirlooms*), zorganizowana w Państwowym Muzeum Historii Religii w Petersburgu (State Museum of the History of Religion, SMHR) w 2011 r., była oparta na tych badaniach. Obiekty były eksponowane razem z „ich historiami” (wywiadami z ich właścicielami w formie audio i wideo). Wystawę można uznać za działanie mające na celu wskrzeszenie praktyki kultywowania pamięci rodzinnej, która ucierpiała w okresie istnienia Związku Radzieckiego w wyniku polityki państwa, która zreformowała instytucję rodziny. Wystawa miała na celu zwrócenie uwagi opinii publicznej na problematykę zachowania pamięci rodzinnej.

Korzyści

Projekt pobudził współpracę między badaczami a IDK. Pracownicy muzeum byli zaangażowani w realizację projektu, a zbiory muzeum zostały powiększone ze względu na obiekty подарowane przez właścicieli po zakończeniu wystawy. Obiekty ze zbiorów muzeum były eksponowane wspólnie ze wspomnianymi obiektami pochodzącymi od prywatnych właścicieli.

Zasoby

- **Środki finansowe**
Projekt był finansowany przez następujące instytucje: brytyjską Charities Aid Foundation (CAF), Genesis Philanthropy Group (GPG), American Jewish Joint Distribution Committee oraz Rosyjski Kongres Żydowski.
- **Wykonawcy**
Grono uczonych obejmowało badaczy związanych z Ośrodkiem Międzywydziałowym „Petersburg Judaica” i Uniwersytetem Europejskim w Petersburgu; pracowników IDK (SMHR) zaangażowanych w przygotowanie wystawy; prywatnych właścicieli; techniczną grupę roboczą (przygotowanie filmu na wystawę i na stronę internetową); oraz wolontariuszy (studenci pragnący zdobyć doświadczenie w prowadzeniu wywiadów). IDK była odpowiedzialna za przestrzeń muzealną i personel, obiekty ze zbiorów muzeum, PR i reklamę.

W jaki sposób nawiązano współpracę?

Był to drugi projekt organizowany przez SMHR i badaczy z Ośrodka Międzywydziałowego „Petersburg Judaica”. Inicjatywa leżała po stronie Ośrodka, który zorganizował środki finansowe na realizację pierwszej części projektu (wywiadów). Następnie muzeum wyraziło zainteresowanie projektem i dostarczyło zasoby potrzebne do organizacji wystawy.

Co było wyjątkowe?

Projekt był oparty na oryginalnej koncepcji badawczej (zob. artykuł *Jewish Memory and Family Heirlooms* autorstwa A. Sokolovej). Badania, których efektem była wystawa, poświęcono pamiątkom rodzinnym jako szczególnym archiwom pamięci rodzinnej oraz praktykom ich właścicieli w zakresie przechowywania i prezentowania tych obiektów. Podstawowe pytanie postawione w ramach badań skupiało się na relacjach między ludźmi a przedmiotami oraz tym, w jaki sposób właściciele tych przedmiotów, stanowiących nośniki pamięci rodzinnej, oraz same przedmioty pełnili rolę gwarantów istnienia przeszłości w teraźniejszości. Wystawa pokazała, że praktycznie każda pamiątka rodzinna może stanowić pamiątkę żydowską, jeżeli jej właściciel pragnie interpretować przeszłość swojej rodziny jako żydowską i w ten sposób ją przedstawiać. Jednocześnie przedmioty związane z obrzędami przekazywane z pokolenia na pokolenie uważano za najłatwiejsze do uznania za pamiątki rodzinne. Właściciele uważali wszystkie przedmioty za cenne elementy żydowskiego dziedzictwa kulturowego i byli dumni z tego, że ich pamiątki rodzinne znajdowały się na wystawie w państwowym muzeum. Tradycyjną wystawę muzealną połączono z instalacjami dźwiękowymi. Korzystając z audioprzewodnika przed każdą gablotą z eksponatem, można było usłyszeć głos jego właściciela. Fragmenty nagrań wideo z wywiadów złożono w film, który był pokazywany w ramach wystawy.

Dowód ponownego wykorzystania projektu

- Szacuje się, że wystawę zwiedziło około 8 tysięcy osób. Od 2013 [strona internetowa projektu](#) została odwiedzona przez około 4,5 tysiąca użytkowników.
- Na podstawie projektu powstały nowe artykuły, zob. np. *Jewish Memory and Family Heirlooms (based on materials from field studies in St Petersburg, 2010–11)* autorstwa A. Sokolovej.
- Niektóre z eksponowanych obiektów zostały подарowane muzeum, a później ponownie wykorzystane w ramach innych projektów muzealnych.

07

Baza archeologiczna LIMC (Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae)

Cyfrowa baza danych Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) to wielotomowa encyklopedia stanowiąca katalog klasycznych antycznych przedstawień mitologii w sztukach plastycznych.

Korzyści

Cyfrowa wersja LIMC to internetowe archiwum dawnej Fundacji LIMC zawierające ponad 56 tysięcy wpisów i około 40 tysięcy ilustracji obiektów archeologicznych (np. waz, reliefów, steli, mozaik, luster itp.), które zostały zgromadzone w celu dogłębnej analizy mitów i legend świata antycznego i ich przedstawień ikonograficznych.

Zasoby

Wykonawcami projektu byli pracownicy LIMC, Uniwersytetu Bazylejskiego, Digital Humanities Lab oraz

DaSCH. Środki finansowe pochodziły od LIMC Foundation i Swiss National Research Foundation.

W jaki sposób nawiązano współpracę?

LIMC posiadał obszerne zbiory danych i obrazów dotyczących mitologii klasycznych. Fundacja zwróciła się do badaczy na uniwersytecie z pytaniem o to, czy mogliby się zająć bazą danych, która nie była już prowadzona, i ją udostępnić. W ramach tego procesu fundacja przekazała swoje prawa do bazy danych Uniwersytetowi Bazylejskiemu, zobowiązując go do jej aktualizacji i udostępnienia na potrzeby badań.

Rezultaty zostały ogłoszone szerszej międzynarodowej publiczności w formie publikacji 30 drukowanych tomów (*Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* oraz *Thesaurus Cultus et Rituum Antiquorum*), jak również równoległej, ogólnodostępnej bazy danych. Prace te reprezentują aktualny stan badań nad tą problematyką. Niedawno istniejące bazy danych zostały przeniesione na nowe platformy: Knora (Knowledge Organization, Representation and Annotation) i SALSAH (System for Annotation and Linkage of Sources in Arts and Humanities), które są rozwijane i zarządzane przez Digital Humanities Laboratory (DHLab) na Uniwersytecie Bazylejskim. DaSCH zapewni długoterminowy dostęp do tych danych badawczych.

Co było wyjątkowe?

Encyklopedia ikonografii mitologii antycznych, publikowana w latach 1981–2009, stanowi wyjątkowe, kompletne i szczegółowe źródło informacji na ten temat.

Dowód ponownego wykorzystania projektu

W ostatnich latach odnotowano znaczący wzrost wzajemnego linkowania danych LIMC z innymi projektami: udało się utworzyć powiązania z Beazley Archive Pottery Database, Attic Vase Inscriptions oraz internetowymi zbiorami kilku dużych muzeów. W ten sposób każdy z około 20 tysięcy obiektów w bazie danych został powiązany z co najmniej jednym zasobem cyfrowym o długoterminowej dostępności. Informacje, które jeszcze nie zostały uwzględnione, są stale dodawane do obiektów znajdujących się w bazie danych.

Autorzy

GEORGIA ANGELAKI
University of Peloponese
Grecja

KAROLINA BADZMIEROWSKA
Clarín Eric
Irlandia

DAVID BROWN
Trinity College Dublin
Irlandia

VERA CHIQUET
University of Basel
Szwajcaria

JORIS COLLA
University of Leuven
Belgia

JUDITH FINLAY-MCALESTER
National Museum of Ireland
Irlandia

KLAUDIA GRABOWSKA
**Centrum Humanistyki Cyfrowej Instytutu Badań
Literackich Polskiej Akademii Nauk**
Polska

VANESSA HANNESSCHLÄGER
**Austrian Centre for Digital Humanities in Austrian
Academy of Science**
Austria

NATALIE HARROWER
Digital Repository of Ireland at Royal Irish Academy
Irlandia

FREJA HOWAT-MAXTED
University of Sussex, Brighton Museum, V&A Museum
Wielka Brytania

MARIA ILVANIDOU
Digital Curation Unit ATHENA RC
Grecja

WOJCIECH KORDYZON
Biblioteka Narodowa
Polska

MAGDALENA KRÓL
Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk
Polska

ANTONIO GABRIEL LOSADA GÓMEZ
University of Salamanca
Hiszpania

MACIEJ MARYL
**Centrum Humanistyki Cyfrowej Instytutu Badań
Literackich Polskiej Akademii Nauk**
Polska

SANITA REINSONE
**Institute of Literature, Folklore and Art,
University of Latvia**
Łotwa

NATALIA SUSLOVA
State Museum of the History of Religion
Rosja

MARK SWEETNAM
Trinity College Dublin
Irlandia

KAMIL ŚLIWOWSKI
Otwarte Zasoby
Polska

MARCIN WERLA
Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe
Polska

Trinity College Dublin
Coláiste na Tríonóide, Baile Átha Cliath
The University of Dublin

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

